

– som också tangerar Aristoteles, Arendt och Hegel. Han är inte heller fel ute här. Den övergripande poängen att Tolkien ansluter till och skriver fram ett i hög grad kristet-evangeliskt civilisationsdrama i Midgårds sekundära rike framstår som otvetydig. Men Hrens ärende går utanför detta. Genom att granska Midgårds politiska ekonomi och samhällsontologi bygger han både upp en övertygande bild av att detta måste ha varit Tolkiens avsikt och drar en rejäl lans för en thomistisk version (jfr Macintyre och kanske Charles Taylor) av den kommunitära 1980-talskritiken av det atomiserade och självcentrerade personliga subjekt som står i centrum för liberalt rättvisetänkande – och i förlängningen för den samhällsordning som tills nyligen bara blivit starkare och starkare sedan murens fall, massdigitaliseringens inbrott och globaliseringen av makt, ekonomi, industri, tjänster, inflytande och kapital.

Detta är visserligen en sympatisk politisk-normativ kritik, men den formuleras aldrig i Hrens bok som någon kritik. Det är i själva verket omöjligt för honom att formulera den i ett kritiskt politisk-filosofiskt register eftersom han inte knyter an till (eller möjligen inser?) att politisk-filosofiska perspektiv, diskurser och ontologier inte bara bär fram fritt svävande ideal utan också alltid är delaktiga i och ansvariga för specifika föreställningar om statens, maktens, ordningens, rättvisans och legitimitetens natur och därför behöver läsas och bearbetas på sätt som gör det möjligt att reflektera på ett öppnande sätt om dessa föreställningar. Men så är det inte möjligt för Hren att arbeta. Hans källbruk och egna politisk-filosofiska narrativ bekräftar och reproducerar thomistisk kommunitär samhällsteori, men inte på ett sätt som tillåter oss att se hur andra val och perspektiv skulle kunna anföras eller för den delen avföras.

Som tillämplad politisk filosofi är därför Hrens för Tolkienintresserade dock spännande studie ett bräckligt försök. Detta är egentligen inte kritisk-reflexiv politisk filosofi i arbete; snarare politisk filosofi som

litteraturvetenskapligt grepp. Att man sen av personliga eller stilmässiga eller litterära eller thomistisk-politiska skäl kan tycka att Hren gör en strålände närläsning av denne ikoniske brittiske författares (syn på sitt eget) legendarium är en annan sak. Han visar emellertid på ett galant sätt vilken korsbefruktningspotential som finns mellan vetenskapliga discipliner. Hren använder på sitt sätt politisk filosofi för att göra fina poänger i ett utsnitt av modern litteratur. Låt oss följa hans exempel och vidga statsvetenskapens och den politiska teorins/filosofins begrepp, kritiska blick, metoder och avancerade analytiska anslag mot kulturella uttryck och former – drama, litteratur, musik, poesi, dans, opera, film m.m. – som normalt inte betraktas som "våra" territorier. Om man inte fattat det förr så är slutsatsen tydlig efter att ha läst Hren: det är de visst.

Peter Strandbrink är professor i statsvetenskap, Södertörns högskola.

E-post: peter.strandbrink@sh.se

Wasserman, Janek, 2019. *The Marginal Revolutionaries: How Austrian Economists Fought the War of Ideas*. New Haven & London: Yale University Press.

Anmälan av Benny Carlson

Den österrikiska skolan utgör en idétradition som fascinerar genom sitt dynamiska synsätt (gentemot den ortodoxa neoklassiska statiken) och sin blandning av ekonomisk teori, sociologisk insikt och ideologisk stridslystnad. Den österrikiska skolan har under 150 år framträtt i olika skepnader, från det sena 1800-talets teoretiska kafédiskussioner i liberal anda till det tidiga 2000-talets ideologiska attacker i libertariansk eller högerradikal anda. Att försöka följa de olika turerna i dess utveckling är som att vandra i alperna och mötas av ständigt nya scener som dock hör

hemma i ett och samma landskap.

Det finns sedan länge en "svensk" litteratur om österrikarna. Vad som främst kommer i åtanke är Johan Hakelius (1995) introduktion till den österrikiska skolan. Litteraturen om enskilda österrikare inbegriper Mats Andréns (1990) biografi över Eugen von Böhm-Bawerk, Richard Swedbergs (1991) biografi över Joseph Schumpeter, Kurt Wickmans (2012) introduktion till texter av Ludwig von Mises, Peter Steins (1985) nätta introduktion till Friedrich von Hayek och Mats Lundströms (1993) och Anna-Maria Blomgrens (1997) statsvetenskapliga avhandlingar om densamme (Hayek). Erik Moberg (2004) tar upp tre namn: Schumpeter, Hayek och Mises.

För den som vill skaffa sig en bild av den österrikiska skolans utvecklingsförlopp fram till dags dato finns nu en rundmålning av Janek Wasserman: *The Marginal Revolutionaries*. Wasserman, en 40-årig docent i historia vid University of Alabama, har tidigare (2014) publicerat en bok om högerradikalismen i Wien under mellankrigstiden.

Det första kapitlet i den österrikiska skolans historia skrevs i förkrigstidens kosmopolitiska Wien. Alltsammans började med Carl Mengers *Principles of Economics* 1871, som tillsammans med Stanley Jevons och Léon Walras ungefär samtidiga arbeten utlöste "den marginalistiska revolutionen" genom att etablera en ny värdeteori som tog fasta på gränsnyttan i konsumtionen i stället för arbetsvärdet i produktionen. Mengers bok var svårgenomtränglig och gick till en början obemärkt förbi. Menger själv verkade inte inse vidden av sitt tilltag; han dedicerade nämligen sin bok till Wilhelm Roscher, en av ledarna för den äldre tyska historiska skolan. Några år in på 1880-talet konfronterade han emellertid Gustav Schmoller, ledaren för den yngre tyska historiska skolan, i en berömd metodstrid som ställde individ mot kollektiv (nation) och deduktion mot induktion.

Nu föddes den österrikiska skolan med Wien som huvudsäte, stadens många kaféer som seminarierum och Mengers elever Eugen

von Böhm-Bawerk och Friedrich von Wieser som ledande namn. Med Wassermans (s. 39) formulering: "If Böhm and Wieser were the true fathers of the school, Menger was the holy spirit." De båda tog upp striden mot Marx arbetsvärde- och exploateringslära. I Böhm-Bawerks teori figurerade en aktör som skulle bli huvudperson i den österrikiska traditionen: entreprenören.

I det tidiga 1900-talets Wien var Böhm-Bawerks seminarium en arena där "ungtuppar" som Mises och Schumpeter kunde drabba samman med marxister av olika schatteringar som Nikolaj Bucharin, Rudolf Hilferding och Otto Bauer. Wasserman (s. 61) beskriver Wien med dess liberala traditioner, socialistiska rörelser och konfrontativa intellektuella kultur som "ground zero" för dylika uppgörelser. De österrikiska ekonomerna drog en knivskarp gräns mot socialism men ställde sig samtidigt i statens tjänst och förespråkade och genomdrev progressiv beskattning och sociala reformer; Böhm-Bawerk tjänstgjorde i tre omgångar som finansminister, Wieser i tre omgångar som handelsminister. När Böhm-Bawerk avled 1914 räknades han som en av världens främsta nationalekonomer.

Ett betydelsefullt arbete från tiden före första världskriget var Schumpeters *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* (daterad 1912 men utkom redan 1911). Schumpeter ville inte gärna sorteras in i någon skola men Wasserman (s. 76) noterar att han "betrayed his indebtedness to Wieser, Böhm, and Menger on every page" vilket förklarar den avgörande roll som tilldelades entreprenören: "He developed this concept from Böhm's entrepreneur and Wieser's notion of speculative behavior."

Det andra kapitlet i skolans historia skrevs under mellankrigstiden. Efter första världskriget klämdes de österrikiska liberalerna mellan svarta och röda sköldar. Schumpeter blev involverad i de tyska och österrikiska socialiseringskommissionerna och var för en tid finansminister. Mises var kompromisslös. Han drog igång den så kallade socialistiska

kalkyleringsdebatten och varnade för att vilda horder från stäpperna i öster skulle välla in över Europa. Austro-liberalismens arv förvaltades nu främst av Mises, Hayek, Gottfried Haberler, Fritz Machlup, Hans Mayer och Oscar Morgenstern. Under 1930-talet utspelades strider mellan Hayek och John Maynard Keynes om konjunkturcykler och ekonomisk politik, mellan österrikerna och Chicago-skolan om kapital och produktion och mellan Hayek och Oskar Lange om möjligheten av socialistisk kalkylering. Samtidigt tvingades österrikerna emigrera till England och USA. Endast Mayer blev kvar som nazistisk medlöpare.

Det tredje kapitlet i skolans historia utspelades under kalla kriget. Under andra världskriget publicerades ett par böcker som skulle utöva oerhört inflytande under efterkrigstiden och som rörde sig på ett mer ideologiskt än teoretiskt plan: 1942 utkom Schumpeters *Capitalism, Socialism and Democracy* och 1944 Hayeks *The Road to Serfdom* (Vägen till trældom). Wassermans (s. 78-79) läshänvisning till förstnämnda bok är värd att hålla i minnet: "*Capitalism, Socialism and Democracy* is one of the greatest and subtlest apologetics for capitalism and elitist liberalism ever written. Despite this, many readers misread it as a defeatist text. They homed in on what they understood as Schumpeter's inference that capitalism sowed the seeds of its own destruction. They failed to pick up on the abundant sarcasm and irony."

Hayeks breddside mot de planhushållningsidéer som frodades lite varstans vid slutet av kriget sammanfattades i *Reader's Digest* och nådde miljontals läsare. "Within a year of its appearance, Hayek was a celebrity and *Road* a sensation" (s. 182). Hayek samlade de liberala styrkorna i Mont Pelerin Society. Mises tyckte att Hayeks liberalism var för "mjuk". Han publicerade 1949 ett omfattande arbete, *Human Action*, och skapade sitt eget seminarium i New York. Även de övriga österrikerna blev kända ekonomer: Morgenstern inom spelteori, Haberler inom handel, Machlup på

penning- och valutaområdet. "Nobelpriset" till Hayek 1974 bidrog till att höja österrikernas status. De blev alltmer sammanflätade med amerikanska marknadsliberala och konservativa stiftelser och tankesmedjor. Haberler kom att arbeta för Ronald Reagan. Margaret Thatcher gick omkring med Hayeks *Constitution of Liberty* i handväskan. Hayek uttryckte stöd för Pinochets regim.

Det fjärde kapitlet i skolans historia har utspelats efter murens fall. Nu föreföll österrikernas profetia om socialismens omöjlighet ha gått i uppfyllelse. "Interest in all things Austrian accelerated in the 1990s and early 2000s", konstaterar Wasserman (s. 274). Världens gång tolkades av allt fler i termer av Schumpeters skapande förstörelse. Libertarianer och högerpopulister i USA och Europa återopade Mises och Hayek. I presidentvalskampanjen 2012 deklarerade libertarianen Ron Paul från Texas att han väntade på den dag när man kunde säga att vi är alla österrikare nu. Wasserman (s. 291) avrundar med följande ord om sina studieobjekt: "Their revolution has [...] been threefold: institutional, through their circles, schools, and collectives; intellectual, in the area of subjectivism, individualism, and marginal utility; and ideological, in their espousal of a reimagined liberalism, whether neoliberal or libertarian."

När man betraktar österrikernas utveckling över tid är det lätt att finna svenska paralleller och beröringspunkter. Några få exempel: Knut Wicksell gick på föreläsningar av Menger och upplevde Böhm-Bawerks *Positive Theorie des Kapitals* som "en uppenbarelse" (Gårdlund 1956, 133). Gustav Cassel (1940) hade däremot inte mycket till övers för Böhm-Bawerk, som dock 1910 blev invald i Kungliga Vetenskapsakademien. Mises drog i *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel* från 1912 inspiration från Wicksell, som i sin tur recenserade Mises bok. Wicksell (1914: 144) beskrev Mises arbete som kännetecknat av flit och allvar och fritt från "kindischen Alles-besserwissen" men med en tendens till eklektiska och obestämda ställningstaganden. I slutet av

1920-talet ägnade sig Hayek åt konjunkturbevakning på motsvarande sätt som Johan Åkerman i Sverige. På 1930-talet stödde Rockefeller Foundation Mises och Hayeks verksamhet med betydande summor, liksom man åren 1926–31 gjorde med Gösta Bagges projekt om löner, nationalinkomst och levnadskostnader. Hayek och Schumpeter inspirerade Erik Dahmén i hans banbrytande avhandling *Svensk industriell företagarverksamhet* (1950). Komplementaritet var av avgörande betydelse för en av Mayers studenter, Leo Schönfeld, liksom många år senare för ekonomihistorikern Lennart Schön (2006), som hänvisar bakåt till Schumpeter och Dahmén.

Ett mått på österrikarnas genomslag i svensk miljö kan man få genom att räkna "träffar" i Kungliga bibliotekets tidningsdatabas. Här nöjer vi oss med en sökning på Joseph Schumpeter, Ludwig Mises (inklusive "von") och Friedrich Hayek (inklusive "von") åren 1970–2018. Sökningen innebär förmodligen en viss underskattning eftersom kända ekonomer ibland bara nämns vid efternamn. Hayek har genomgående legat i täten, följd av Schumpeter och Mises. Antalet omnämnanden över hela perioden blir för Hayek 489, för Schumpeter 237 och för Mises 100. Samtliga har haft sina toppar de senaste åren, förmodligen på grund av att fler tidningar inkluderats i databasen. Hayek hade en av sina högsta noteringar 2014 med 37 träffar. Det året hade skådespelerskan Salma Hayek 4 679 träffar! Det säger något om balansen i vårt medieutbud.

Till sist. Wassermans bok är ganska lättläst även om han har en fäbless för mindre vanliga ord: adumbrated, agonistic, apostasy, bathos, bookended, calumnious, coruscating, ebullient, efflorescence, evisceration, exuded, gallivanting, hobnobbed, hortatory, immolation, irascible, jaundiced, jibing, legerdemain, opprobrium, parlayed, penurious, peripatetic, portmanteau, precocity, redoubtable, resuscitate, risible, skeins, telltale, valedictory.

Wassermans bok är faktiskt ganska *coruscating*.

REFERENSER

- Andrén, Mats, 1990. *Borgerskapets Marx. Eugen von Böhm-Bawerk: ämbetsman och national-ekonom i sekelskiftets Wien*. Stockholm/Stehag: Symposion Bokförlag.
- Blomgren, Anna-Maria, 1997. *Nyliberal politisk filosofi: En kritisk analys av Milton Friedman, Robert Nozick och F.A. Hayek*. Nora: Nya Doga.
- Cassel, Gustav, 1940. *I förnuftets tjänst: En ekonomisk självbiografi*. Stockholm: Bokförlaget natur och Kultur.
- Dahmén, Erik, 1950. *Svensk industriell företagarverksamhet: Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919–1939*. Stockholm: Industriens Utredningsinstitut.
- Gårdlund, Torsten, 1956. *Knut Wicksell: Rebell i det nya riket*. Stockholm: Bonniers.
- Hakelius, Johan, 1995. *Den österrikiska skolan: Introduktion till humanistisk nationalekonomi*. Stockholm: Timbro.
- Lundström, Mats, 1993. *Politikens moraliska rum: En studie i F.A. Hayeks politiska filosofi*. Uppsala: Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala.
- Moberg, Erik, 2004. *Frihetens förgänglighet: Fem teorier om hot mot det fria samhällets institutioner*. Stockholm: Ratio.
- Schön, Lennart, 2006. *Tankar om cykler: Perspektiv på ekonomin, historien och framtiden*. Stockholm: SNS Förlag.
- Stein, Peter, 1985. *Att läsa Hayek*. Stockholm: Timbro.
- Swedberg, Richard, 1991. *Joseph A. Schumpeter: His Life and Work*. Cambridge, UK: Polity Press.
- von Mises, Ludwig, 2012. *Medelvägens motståndare. Texter i urval av Kurt Wickman*. Stockholm: Timbro.
- Wasserman, Janek, 2014. *In Black Vienna: The Radical Right in the Red City, 1918–1938*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Wicksell, K. 1914. "Recension av Mises, Ludwig v., Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel", *Zeitschrift für Volkswirtschaft Sozialpolitik und Verwaltung*, 23(1–2), 144–149.
- Benny Carlsson är professor emeritus vid Ekonomisk-historiska institutionen, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet.
E-post: benny.carlsson@ekh.lu.se